

Article Information

Article Type: Research Article

This article was checked by iThenticate.

Doi Number: <http://dx.doi.org/10.17121/ressjournal.3708>

ArticleHistory:

Received

28/09/2025

Accept

28/11/2025

**Available
online**

30/11/2025

THE FORMATION OF THE TRAVELOGUE GENRE IN UZBEK LITERATURE AND ITS ARTISTIC INTERPRETATION IN CHOLPON'S WORKS

ÖZBEK EDEBİYATINDA SEYAHATNAME TÜRÜNÜN OLUŞUMU VE ÇOLPON'UN ESERLERİNDE SANATSAL YORUMU

Jo'rayeva Manzura Ahronqulovna¹

Abstract

This article examines Cholpon's work *Among the Ruins* (Vayronalar Orasında) by analyzing its genre characteristics, structural composition, and artistic interpretation. The theoretical foundations of the travelogue genre are discussed, and the work is compared with related genres such as travel writing and road notes. The study evaluates the protagonists, events, narrative perspective, and the author's linguistic style within a scientific framework. It is emphasized that the travelogue genre encompasses various forms—such as artistically written travels, journalistically oriented travels, diary-like journeys, memoir-based accounts, and letter-driven travel writings—which differ in form yet share common purposes and functions. Furthermore, the genre is classified according to journalistic and literary orientations, including letters, diaries, interviews, and literary works. In *Among the Ruins*, Cholpon presents his reflections on his travels to Osh, Andijan, and Jalalabad, offering cultural and social insights into these regions.

Keywords: traveler, travel, protagonist, author, travelogue, linguistic features.

Özet

Bu makalede, Çolpan'ın Vayronalar Orasında adlı eseri ele alınarak eserin tür özellikleri, yapısal kompozisyonu ve sanat anlayışı incelenmektedir. Seyahatname türünün kuramsal temelleri ortaya konulmakta; seyahatname, seyahat yazısı ve yol notları gibi türlerle karşılaştırmalı olarak değerlendirilmektedir. Çalışmada, seyahatnamedeki kahramanlar, olay örgüsü, anlatıcı tutumu ve yazarın dil kullanımına ilişkin çözümlemeler yapılmıştır. Seyahat türünün; edebî üslupta kaleme alınmış seyahat, gazetecilik niteliği ağır basan seyahat, günlük tarzı seyahat, anı biçiminde yazılmış eserler ve mektuplara dayalı seyahat yazıları gibi çeşitli biçimsel görünümlere sahip olduğu; biçim farklılaşmalarına rağmen tümünün ortak amaç ve işlevi paylaştığı vurgulanmıştır. Ayrıca seyahatname türünün, gazetecilik ve edebî yönelimlere bağlı olarak mektup, günlük, röportaj ve edebî eser yasaları çerçevesinde alt türlere ayrıldığı belirtilmektedir. Çolpan'ın Vayronalar Orasında adlı eserinde Oş, Andican ve Celalabad'a yönelik seyahat gözlemleri ile bu şehirlere dair kültürel ve toplumsal değerlendirmeler bilimsel bir bakış açısıyla yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Seyyah, seyahat, kahraman, yazar, seyahatname, dil özellikleri.

¹ Doç. Dr., Fergana Devlet Üniversitesi, Edebiyat Bilimi Anabilim Dalı. ORCID ID: 0009-0002-0915-3954. Email: mjuryayeva0812@gmail.com

GİRİŞ

XX. yüzyıl yazarları edebiyatın çeşitli türlerinde eser vererek olgun sanatsal örnekler yaratmışlardır. Özbek cedit edebiyatında seyahatname türünün oluşması ve gelişmesinde klasik edebiyatın rolü benzersizdir. Klasik edebiyat tarihinde yolculuk ayrıntılarını aktaran eserlerin kökleri çok eski dönemlere kadar uzanır. Ancak seyahatname ile sefernamenin birbirinden ayırt edilmesi gerekir. Kanaatimizce, bugüne kadar Özbek edebiyatında bu iki tür genellikle eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Özbek Dilinin Açıklamalı Sözlüğü'nün üçüncü cildinde şu tanımlar verilmiştir: **Seyahat** – (Arapça kökenli bir kelime olup “sefer”, “gezi”, “turizm” anlamlarını taşır). Dinlenmek, eğlenmek veya dünyayı görmek amacıyla yapılan yolculuk. [1, s. 420]

Seyahatname – Seyahat izlenimlerini ve ayrıntılarını betimleyen edebî eser; bir edebî tür. [1, s. 420]

Sefer – Arapça kökenli “seyahat”, “gezi”; bir yere gitmek, görev amacıyla veya görüşme için yapılan yolculuk. [1, s. 460]

Edebiyatların Analizi ve Yöntemleri

XIX. yüzyılın son çeyreği ile XX. yüzyılın başlarında Komil Xorazmiy, Ahmad Donish, Furkat, Mahmudho'ja Behbudi ve Munavvarqori gibi şair ve yazarlar, edebî-publisistik nitelikteki seyahatnamelerin ilk örneklerini yaratmışlardır. 1920'li yıllara gelindiğinde ise Abdulla Qodiriy ve Abdulhamid Çolpan'ın eserlerinde bu türün imkânları daha da genişlemiş, hem içerik hem de kompozisyon bakımından olgun bir düzeye ulaşmıştır.

Çolpan'ın edebî mirasına baktığımızda, onun sadece şiir ve nesir alanlarında değil, aynı zamanda edebî-publisistik sahada da ciddi eserler kaleme aldığı görülür. Buna örnek olarak onun “Oş”, “Qaytish yo'q” (Dönüş Yok), “Yo'l esdaligi” (Yol Hatırası), “Arslonbob yo'lidan” (Arslanbob Yolundan), “Vayronalar orasidan: Andijon–Oş–Jalolobod” (Harabeler Arasından: Andican–Oş–Celalabad), “Chimkent xatlari” (Çimkent Mektupları), “Shahardan qishloqqa” (Şehirden Köye) ve “Osmonda, yerda” (Gökte, Yerde) gibi yol hatırası veya seyahatname türündeki eserlerini gösterebiliriz.

Sonuçlar

XX. yüzyıl Özbek edebiyatında önemli bir yere sahip olan yaratıcı isim, Abdulhamid Süleyman oğlu Çolpan'dır. Cedit edebiyatında kendine özgü bir üslup geliştirmiş olan bu sanatçı, edebiyatın hemen her türünde eserler vermiştir. Şiir, hikâye ve romanlar kaleme alan yazar, seyahatname türünde de dikkate değer eserler ortaya koymuştur. Onun “Yo'l ocherklari” (Yol Notları) ve “Vayronalar orasida” (Harabeler Arasında) adlı eserleri, seyahatname türünün başarılı örneklerindendir. Seyahatname türünün temel ilkeleri; amacın belirginliği, mekân ve zaman unsurlarının tutarlılığı ile yazarın düşünsel niyetinin sanatsal bir işlev kazanmasıdır. Seyahatnamenin yapısı, yazarın üslubuna bağlı olarak biçimlenir. Bu tür, kurgusal anlamda özgür bir yapıya sahiptir; dolayısıyla yazar, eserinin kompozisyonunu belirli bir kalıba uydurmak zorunda değildir.

Edebiyat bilimci Dilmurod Qurinov, “Satrlar orasida yurt tashvishi” (Satırların Arasında Yurt Kaygısı) adlı makalesinde şöyle der:

“Aydınlanmacı edebiyatta – ister XVIII. yüzyıl Avrupa edebiyatını, ister Rusya aydınlanmacılarını ele alalım – seyahatnameler oldukça geniş bir yer tutar. Doğaldır ki, Özbek aydınlanmacı edebiyatı da bu konuda istisna değildir. Muqimiy, Furkat, Behbudi ve Fitrat'ın edebî mirasında bu türün farklı biçimlerine

rastlamamız bunun açık göstergesidir. Gözlemler göstermektedir ki, yol notları ve seyahatnamelerin ulusal edebiyatlarda yaygınlaşması, genellikle toplumsal yaşamda ciddi dönüşümlerin yaşandığı dönemlere rastlar. Gerçekçi seyahatname, var olan hayatın somut olgularına okuyucunun dikkatini çeker; bu olgular üzerinden düşünmeye yöneltir ve toplumun ıslah edilmesi gereğini anlatmak için geniş imkânlar sunar. Aydınlanmacı düşüncelerin etkisiyle edebiyata giren Çolpan, bu türün sunduğu imkânlardan değişen koşullar altında dahi ustaca yararlanabilmiştir.” [2]

Görüldüğü üzere araştırmacı Çolpan’ın “Vayronalar orasida” (Harabeler Arasında) adlı eserinin seyahat türünde kaleme alındığını vurgulamaktadır. Özbek edebiyatında seyahatname türü, henüz müstakil bir tür olarak kapsamlı biçimde incelenmemiştir. Genellikle “seyahatname”, “yol hatıraları” veya “yol notları” şeklinde adlandırılan eserler, aslında seyahatname türünün temel özelliklerini tam anlamıyla taşımaktadır. Bu eserlerde mekân ve zaman unsurları açıkça belirgindir ve yolculuk belirli bir amaç çerçevesinde gerçekleşir.

“Vayronalar orasida”nın kompozisyon yapısı, bir yandan seyahatname türünün gerektirdiği özelliklerle, diğer yandan içindeki analitik katmanın özgünlüğüyle şekillenir. Türün yapısal özelliği olarak mekân ve zaman değişimlerinin belirli bir düzen içinde verildiği görülür. Ancak bu yolları daha önce de çok kez kat etmiş olan gezginin gözlemleri, yalnızca mevcut gerçeklerle sınırlı kalmaz; yazar sık sık geçmişe döner, karşılaştırmalar yapar. (Yani yazar, yolculukla birlikte hatıralara da yönelir. Dolayısıyla seyahatname türünde kaleme alınan eserlerde anı türünün unsurlarına da rastlanır. – Not: M.J.) Yurdu için derin kaygılar taşıyan bir yazar olarak Çolpan’ın düşünceleri, zaman sınırlarını aşar. O, her bir olguyu aktarırken mutlaka geçmişe gönderme yapar, karşılaştırmalara yer verir; düşüncelerinin temelinde ise daima geleceğe dair umut ve endişe yatar.

Seyahat türü biçim ve içerik bakımından farklı şekillerde ortaya çıkabilir: Sanatsal anlatımla örülmüş seyahat, publisistik nitelikte yazılmış seyahat, günlük şeklinde tutulan seyahat, hatıra biçiminde kaleme alınmış seyahat, mektup esasına dayanan seyahat... Biçimleri farklı olsa da, amaç ve işlev aynıdır. Çolpan’ın “Vayronalar orasida” adlı eseri, somut olgulara dayanan, geçmişin hatıralarıyla karşılaştırmalı biçimde yazılmış bir seyahatnamedir. Eser, Andican–Oş–Celalabad yolculuğunun izlenimlerinden doğmuştur. Yazarın sabah uykudan kaldırılıp arabaya binişi, annesinin elinde bir lamba tutarak onu uzun bir mesafe uğurlayışı ve anneye dair içten duygular, seyahatnamenin giriş bölümünü oluşturur. Gözlemlerimiz göstermektedir ki, her seyahatnamenin mutlaka bir giriş bölümü vardır; bu, türün önemli bir yapısal özelliğidir. Giriş kısmından sonra yazar gözlemlerini aktarır; izlenimlerini ise eserin sonuç (hatime) bölümünde dile getirir.

“Şehrin kenar mahallelerine yaklaşıyoruz... ‘Pahtakom’un ilk fabrikasının arka tarafından geçiyoruz. En parlak elektrik ışıklarının keskin aydınlığı arasından uğultulu bir ses geliyor. Bu, fabrikanın pervanelerinin dönmesinden çıkan sestir. Işıkların parıltısı arasında karanlıkta görünen gök anamız (toprak anamız) yeryüzünün kara bağrına benziyor; bu kara toprak akla gelince, hayal gözleri önünde geniş bir pamuk tarlası açılıyor. Bu geniş pamuk tarlasında, mahşer günü toplanmış sarıklı Müslümanlar gibi beyaz başlarıyla bir mahşer görünümüne bürünen pamuk ağaçları – g’oza sapları – gerçekten de insanlık için bir kıyamet manzarası oluşturuyor! Pamuğun mahşeri ile pamuk fabrikasının uğultulu sesi... at ile su, ölüm ile hayat gibi bir ahenk (harmoni) meydana getiriyor.” [3, s. 33]

Cho’lpon’un müzik bilgisine sahip olduğu bu parçada açıkça görülmektedir. Yazar, fabrika hakkındaki düşüncelerini pamuk tarlasıyla ilişkilendirir. Benzetmeyi nesir türündeki en güzel örneklerden biri hâline getirir. Deri fabrikalarının varlığından,

ancak harap olup kapanmış olduklarından söz eder; yalnızca bir tanesinin az da olsa çalıştığını belirtir. Araba yolunun son derece çetin oluşu, arabaların çamura batışı, arabacıların çektikleri sıkıntılar ve sonunda Andican şehrine giriş sahneleri de ayrıntılı biçimde tasvir edilir.

“Tepetan inip Hartum köyüne giriyoruz. Kenarlardaki binalar, avlular yıkılmış, boş, harabe hâindeler. Eskiden çok mamur olan pazardan nöbetçi tahtasının hüznü sesi duyuluyor. Kötü, çamurlu yollarla Zavraq köyüne geçtik, oradan da Çek köyüne ulaşip büyük bir yokuşa tırmanmaya başladık. Köylerde hareket eden bir canlı yok, herkes uykuda; her odada can var gibi, ama ortalıkta kimse görünmüyor.” [3, s. 34]

Yazar yalnız gözlemleriyle yetinmez, arabacılarından da bilgi alarak harabelerde insan kalmadığını öğrenir. Köyü tasvir ederken halk edebiyatından ustalıklarla yararlanır. Çatılara yığılmış mısır saplarını ve pamuk dallarını “albastı topluluğu”na, “devlerin başına” benzetir (masallarla bağlantılı – M.J.) ve hayalinde türlü şekiller yaratır. Düş gücüne kapılarak Törabuloq’a varır; buranın qo’rboshi’lerin (silahlı çetelerin) barınağı olduğunu, bu yüzden kalbinde bir ürperti hissettiğini belirtir. Demek ki Törabuloq çevresindeki köylüler qo’rboshi’lerden kaçıp yer değiştirmiştir. Ancak yazar bunu doğrudan anlatmaz; yalnızca içindeki huzursuzluğu dile getirir. Yukarıda kullandığı “dev başı”, “albastı topluluğu” gibi ifadeler de bu qo’rboshi barınağıyla bağlantılıdır. Diğer arabalardan “Gulyor”, “Mahzumjon”, “Uzmagul”, “Omonyor” gibi halk şarkılarını duyması, yazarın halk edebiyatını ve özellikle lapar’ları (halk ezgilerini) çok iyi bildiğini gösterir.

Cho’lpon, halk edebiyatı, mitoloji, edebiyat, coğrafya ve botanik bilimlerini iyi bilen; ayrıca siyasetten de haberdar bir şahsiyettir. “Yolda bir köy gördük; köyün yarısı yanıp kül olmuştu. Sebebini arabacılarından sordum. ‘Basmacılarla savaştan Ermeniler, üç-dört yıl önce talan edip ateşe verdiler,’ dediler... Ermenilerin ‘Milli Taşnak’ fırkaları, Sovyet hükümetinin ilk yıllarında kızıl bayrak saflarına katılarak, yaptıkları vahşetlerle... 1918–1919 yıllarında Fergana’daki ‘Ermeni diktatörlüğü’ gözümün önünden bir bir geçti.” [3, s. 35] Yazar, yolculuğu sırasında gördüğü her harabe hakkında bilgi edinmiş ve bunları tarihî veya siyasî olaylarla ilişkilendirerek yorumlamıştır. Şahrıxan’daki büyük masraflar sonucu inşa edilen demir köprü’nün zamanla harap olduğunu, köprü’nün bir an önce onarılması gerektiğini, bunun kimin görevi olduğunu da açıkça belirtir. Görülüyor ki, Cho’lpon bir gazeteci olarak halkın acısıyla hemhâl yaşarken, yönetimi ve çevresindeki bürokratları da yakından tanımıştır. Bu nedenle onun her düşüncesi temellidir ve ayrıca açıklama gerektirmeyen meselelerdir. Ho’jaobod köyündeki insanları gözlemlerken yazar, kendi kimliğini “gazeteci” sözcüğüyle açıklar. Geçmiş ile bugünü karşılaştırır. Oş nehrinin taşarak Şahrıxan ve Ho’jaobod’daki çiftçilerin ürünlerine zarar verdiğini, bu konuda *Darhon* ve *Fergana* gazetelerinde makaleler yazıldığını, ancak bugüne dek hiçbir önlem alınmadığını belirtir. Halkın, özellikle de çiftçilerin sorunlarını dile getirdiği hâlde onların dertlerine çare bulunamamasından dolayı üzüntüyle bahseder.

Eserde insan hayatına dair her hareket ve olayın **mekân-zaman** olgusu ile sıkı sıkıya bağlı olduğu görülür. Mekân ve zaman uyumu, insan kaderi, sade halkın emeği, geçmiş ve gelecek meseleleri şairin kalbî ızdırabına dönüşmüştür.

“Bu bahçe, bundan 10–12 yıl önce Fergana’nın ünlü zenginlerinden Yahudi Simhoyevler tarafından yapılmıştı. Bahçenin topraklarını köylülerden ucuza almakta bizim ahmak beylerimizden biri büyük hizmet (!) etmişti. Hatta o beyin girişimleriyle su gelmeyen yerlere su getirildi; yani yukarı köylerde oturan köylüler kendi sularını kesip beyin bahçesine verdiler. Köylülerin çoğu beyin müridi

olduğundan, bey bu işi çok kolay başardı. ‘Ak dedim!’ ‘Kara dedim!’ der, olur biterdi.” [3, s. 38]

Yazar, geçmişin folklorik geleneklerine dayanarak halkın saf ve kolay inanan doğasını, dar görüşlü bir beyin müridi olup elindeki yitiren, sonunda o beyin bile bu bahçeye sığamayacak hâle geldiğini anlatır.

Oş’un doğası ve güzelliklerini tasvir ederken, Babür’ün “*Babürnâme*” adlı eserinden ve Fransız yazarın “*Kaşgar Emiri Yakup*” adlı kitabından alıntılar yapar. Türk-Özbek ve Fransız bilim insanlarının düşüncelerine katıldığını belirterek, “Oş – gerçekten övgüye layık bir yerdir,” der. Oş şehrini överken halk edebiyatından etkin biçimde yararlanır; her fikrini atasözleri ve deyimlerle zenginleştirir. Görülüyor ki yazar, halk sözlü geleneğini, Doğu ve Batı edebiyatı temsilcilerinin eserlerini iyi bilmiş, seyahatnamesini sağlam temellere dayandırmıştır. Oş dağlarındaki otlar, çimenler ve bitkiler de onun dikkatinden kaçmaz. Her birine betimleme ve açıklama getirir. Dağ tepesindeki otlara bağlanmış bez parçalarını yorumlar; halkın bu tür **batıl inançlara** inanışını, dağa gidip bez bağlayarak dertlerini, acılarını ve dileklerini dile getirişini sembolik biçimde anlatır.

“Zavallı Özbek kadını! Sana 12 yaşında kefen giydiren beyefendiler, doğduğun günden itibaren seni boş inançların anlamsız kucağına atarlar. Bilmezsin... Bilmediğin için de sen, daha nice yıllar bu hurafeler uğruna en temiz umutlarını solduracaksın! Öğrenmen, bilmen için geniş yolların açıldığı bu devirde, sana açılacak okulların masraflarını karşılayacak yerel kaynakların artmasını dileyelim!..” [3, s. 43]

Yazar düşüncelerini gelişigüzel değil, belirli amaç ve düzen içinde aktarır. Hurafelerden bahsederken konuyu kadınların kaderiyle ilişkilendirir. Eğitim görmemiş, evliya ve falcıların etkisi altında kalan, çevresinin ve doğanın güzelliklerini göremeyen, yaşamını boşa harcayan, geleceğe ümitle bakamayan kadınların durumuna acıyarak yaklaşır. Onları okumaya, çocuklarının eğitimi ve kendi hayatları için bilgi edinmeye teşvik eder. Bu kadınların kaderi, onun hikâye ve romanlarındaki kadın karakterlere ilham olmuştur. “Qor qo’ynida lola” (*Karda Açan Lale*) ve “Kecha va kunduz” (*Gece ve Gündüz*) romanlarındaki kadın tiplerinin kökeni, seyahatlerinde gördüğü bu kadınların hayatlarına dayanır (vurg. M.J).

Yazarın sefernamesinde özellikle dikkat ettiği konulardan biri **eğitim ve terbiye meselesidir**. “Oş’ta yalnız bir okul var. Binası oldukça iyi, eskiden Rus-yerli okuluymuş. Biz gittiğimizde tamir edilmemişti. Tamir için belediyede para yok, öğretmenlerin maaşı için Maarif Şubesi’nde para yok, Maarif Komiserliği de bütçe ayıramıyor. Böylece, tek okulun kaderi bile sallantıda. Halktan para toplamak zor, çünkü geçim kaynakları kısıtlı...”

“Şehir bahçesinde, en güzel bir yerde oturuyorduk. ‘Gazeteciler gelmiş’ diye haber almış bir adam yanımıza geldi. Yarım saat boyunca canı yanmış bir hâlde, neredeyse ağlayacak derecede dert yanarak aynı yere iki kez vergi çıkarıldığını, yaptığı şikâyetlerden hiçbir sonuç alamadığını anlattı. Sovyet basınının temellerinin epey sağlamlaştığını biz orada açıkça gördük.” [3, s. 43]

Cho’lpon’un pek çok köyü gezip oradaki okullara özel önem vermesi, halkın cehaletinden duyduğu üzüntü, seyahatnamenin ana hedefini oluşturur. Oş çevresinde yaşayan Kırgız halkının eğitime olan ilgisini, kendi çabalarıyla okul açmalarını, halkın para toplayarak okulun altı aylık masraflarını karşılamasını takdirle anlatır. Özganda da okul açıldığını, fakat Oş’taki hazır okulun bakımsız hâle gelmesinden üzüntüyle bahseder. Yazar özellikle Oş şehrindeki kadınların eğitimsizliği, eğitim-terbiye sorunları, bakımsız okulların ve tek sinemanın

Jalalabad'a taşınmasının halk ruhiyatına ve şehir kültürüne nasıl tesir ettiğini derin bir üzüntüyle dile getirir.

Tartışmalar

Oş gezisini tamamlayan seyyah, Jalalabad yönüne doğru yol alır.

“Oş'tan yola çıktık. Oş ile Karasu arasındaki yol, nedense Oş–Andican yolu kadar işlek görünmüyordu. Oysa Oş şehrini demiryoluna bağlayan bu yol hem düz hem de yakındı; bu nedenle işlek, canlı ve kervanlarla dolu olması gerekirdi. Bu durum, Oş'un her bakımdan eski önemini yitirmeye başladığını göstermektedir... Türbeler, şeyhler ve 'ulular'ın mekânı olan güzel Oş şehri, sanki “Üzerine kuma gelmiş genç bir kadın gibi, şehrin bir köşesinde mahzun mahzun kalakaldı...” [3, s. 45]

Görüldüğü üzere, yazar toplumsal yaşamda meydana gelen her olaya kendi bakış açısından yaklaşır, her olguya dair değerlendirmesini dile getirir. Benzetme ve teşbih sanatından da ustalıkla yararlanır. Eski önemini kaybetmiş şehir ve onun insanları için içten bir üzüntü duyar. “Bir milletin tarihi kaderini belirleyen dönemlerin her günü, asırlara bedeldir. Vicdan sahibi insanların böylesi bir dönemde hayatın güçlü akışının dışında kalmaları asla mümkün değildir. Bu durum özellikle sanatçılar için geçerlidir. Böyle dönemlerde yaşayan sanatçılar için bireysellik ile toplumsallık arasındaki sınırlar âdeta ortadan kalkar; onların kalbi, toplumun kalbiyle birlikte atar. Çolpan da işte bu nitelikteki sanatçılardan biriydi: Bilinç kazandığı andan itibaren kendisini toplumsal hayatın çalkantılı dalgalarına atmış, onun kazanında iyice pişmişti. Genç bir milliyetperver olarak toplumsal hayatı ıslah etme yönündeki çabaları, öncelikle onun kendisini değiştirdi: düşünce ve duygularını keskinleştirdi, insan ve âlem hakkındaki tasavvurlarını zenginleştirdi, dünya görüşünde belirgin dönüşümler yarattı.” [4, s. 23]

Jalalabad köyünün ya da kasabasının doğu tarafında yüksek tepelerin bulunduğu, bu tepelerin eteklerindeki pınarların Çarlık hükümetinin dikkatini çektiği ve burada on odalı bir hamamın inşa edildiği de yazarın dikkatinden kaçmaz. Bu bölgenin bir dinlenme merkezi hâline geldiğini belirterek, 1914 yılında bir Rus muhabirinin makalesini hatırlar. Söz konusu makalede, Kafkasya ve Kırım'daki sanatoryumların Almanya'daki tesislerle kıyaslanamayacağı, bu nedenle Rusların dinlenmek için Almanya'ya gittikleri, dolayısıyla büyük miktarda Rus sermayesinin Almanya'ya aktığı ifade edilmiştir. Aradan on yıl geçtikten sonra, Çolpan'ın Jalalabad gezisi sırasında bu makaleyi hatırlaması, onun dönemin Rus toplumunun sosyal yaşamını iyi bildiğini göstermektedir. Bununla birlikte, tabiat güzellikleri dolu bir mekânda Özbek halkının dinlenmeye imkân bulamayışına da ince bir gönderme yapar.

Oş ile Karasu arasındaki Kaşgar köyü, onun tarihi, doğası ve “At Fabrikası” hakkında da düşüncelerini dile getirir. Ayrıca, 1919 yılında Fergana bölgesindeki Basmacıların lideri Muhammedaminbek'in Rus askerleriyle birlikte Oş şehrine yaptığı saldırıya değinir. Dönemin siyasî atmosferi nedeniyle, yazar Muhammedaminbek'i olumsuz bir figür olarak göstermek zorunda kalmıştır. Oysa Çolpan, Muhammedaminbek'in aslında iyi bir insan, halkın özgürlüğü ve millî bağımsızlığı uğruna mücadele eden bir kahraman olduğunu çok iyi biliyordu.

Sonuç

Çolpan'ın amacı son derece açıktır. Rastgele bir seyahate çıkan gezgin, bu tür ayrıntılara genellikle dikkat etmez. Oysa özel bir görevle yola çıkan bir seyyah, yolculuğun en ince ayrıntılarına kadar tasvir eder. İşte bu durum, seyahatname

türünün en önemli özelliklerinden biridir. Bu tür eserler; toplumsal yaşamı, örf ve adetleri, inanç ve değerleri, coğrafi betimlemeleri ve yol hatıralarını içermesi bakımından da büyük önem taşır. Yazarın kişisel gözlemleri ve duygusal yaşantıları ön plana çıkar; bu da eserin belirli ölçüde sanatsal değer kazanmasını sağlar. Tasvir ve betimlemelere konu olan yerler, şehir ve köyler, halkların geçmişi; ayrıca coğrafya, etnografya, kültür, ekonomi, toponimi ve antropolojiye dair son derece çeşitli bilgilerin zenginliği; anlatımın sadeliği, gerçekçiliği ve belgelere dayanması bakımından Çolpan'ın "*Vayronalar orasida*" ("Harabeler Arasında") adlı eseri, Özbek edebiyatında seyahatname türünün dikkate değer bir örneğini oluşturur.

KAYNAKÇA

1. *Özbek Tilining İzohli Lug'ati* [Özbek Dilinin Açıklamalı Sözlüğü]. (2007). Cilt 3. Taşkent: *Özbekistan Milliy Ensiklopediyasi* Yayınları.
2. Quronov, D. (2022). "Satrlar orasida yurt tashvishi" [Satırlar Arasında Yurt Kaygısı]. *Sharq Yulduzi* Dergisi, Sayı 1.
3. Abdulhamid Çolpan. (2022). *Safarnoma va yo'ldagi bitiklar* [Seyahatname ve Yoldaki Notlar]. Taşkent: *Akademnashr* Yayınları, s. 38.
4. Quronov, D. (2004). *Çolpan Nasri Poetikasi* [Çolpan Nesrinin Poetiği]. Taşkent: *Sharq* Yayınları, s. 23.